

Sosial şəbəkələrin Həyatımızdakı Rolu və Təsirləri

Müəllif: Mehdi Barov (Azərbaycan)¹

Alınan Tarix: 17/01/2016

Qəbul Tarixi: 01/03/2017

Məqalənin xülasəsi

“Global Stats” statistik mərkəzinin hesablamalarına görə, son bir ildə Azərbaycanda “Facebook” sosial şəbəkəsinin istifadəçilərinin sayı kəskin artsa da, “Youtube” və “Twitter” sosial şəbəkələri ilə bağlı vəziyyət fərqli olub. Ölkəmizdə “Facebook” sosial şəbəkəsinin payı 23,3 faiz artaraq sosial media bazarının 89,73 faizini təşkil edib. İstifadəçi marağına görə, ikinci yeri (2,9 faiz) “Youtube” sosial şəbəkəsi tutub. Üçüncü yerdə 2,24 faiz bazar payı ilə “Twitter” sosial şəbəkəsi yerləşib. Eyni zamanda, “Odnoklassniki” şəbəkəsinin Azərbaycanda bazar payı 1 faizdən aşağı düşüb, halbuki, ötən ilin müvafiq dövründə bu rəqəm 5,11 faiz təşkil edirdi. “Azərbaycanda sosial şəbəkələrə qoşulanların sayı 2 milyona çatıb”. Bu barədə isə Lent.az-a rabitə və texnologiyalar nazirliyinin mətbuat xidməti Müşfiq Əmirov məlumat verib. Onun sözlərinə görə, “Facebook” abunələrinin sayı isə milyon yarımaya yaxınlaşıb. Bu da o deməkdir ki, Azərbaycanda hər 4-5 nəfərdən biri internet istifadəçisidir.

Açar Sözlər: Sosial şəbəkələrin, Həyatımızda, Rolu və Təsirləri

---

1. Araşdırmaçı in Əl-Mustafa Beynəlxalq Universiteti, Qum, iran, barov.mehdi@yahoo.com

Sosial şəbəkələrin Ailə Modelinə Müsbət və Mənfi Təsiri
İnformasiya Texnologiyalar İnstitutunun “İnternetşünaslıq problemləri” sektorunun müdiri Rasim Mahmudovun fikrincə, adətən sosial şəbəkələrin faydalarından danışılır: “Daha çox fəsadlarından danışılır. Məsələn, internet ailə dağıdır: “Yoldaşım “Facebook”da başqa adamla tanış olub, ailəmizi dağıtdı”.

Lakin demirlər ki, biz “Facebook”da tanış olub evlənmişik. Sosial şəbəkələr vasitəsi ilə tanış olub ailə qururlar. Bu sosial şəbəkələrin ailə modelinə müsbət təsiri. Cəmiyyətdə buna rəy yaxşı olmadığından, qeyri-ciddi yanaşıldığından ailələr bunu ictimailəşdirmirlər. Gizli saxlayırlar. Son zamanlar internet vasitəsi ilə tanış olub ailə quranların sayı hədindən çoxdur. İnternetdə tanış olub ailə qurmağın heç bir qəbahəti yoxdur. İnternet sadəcə vasitəçi kimi qonşunu, xalanı, bibini əvəz edir”.

R. Mahmudov onu da deyir ki, eyni zamanda internet ailələrin dağılmasında katalizator rolunu oynayır: “İnternet vasitəsi ilə ər, ya arvad kiminləsə tanış olur. Başlayır yazışmağa, görüşməyə. Bəzən elə olur ki, ailələr boşanma həddinə çatır. Yaxud boşanmadan ər, ya arvad özünə sevgili tapır, onunla ünsiyyətdə olur. Bu da internetin ailə modelin mənfi təsiridir. Amma bunu sadəcə internetə bağlamaq düzgün deyil. İnternet o insan üçün əlverişli mühit yaranır. Ona qalsa, insanlar iş yerində də, küçədə də yeni adamlarla tanış ola bilər.

Əvvəllər insanlar telefon vasitəsi ilə tanış olurdular. Qızlar, oğlanlar tanımadıqları nömrələrə zəng edir, ünsiyyət qururdular. Bunlar hamısı əslində insanın öz tərbiyəsi, mənəviyyəti ilə bağlı məsələlərdir. Kommunikasiya imkanlar genişdir. Bundan mənfi, yaxud müsbət dərəcəsindən istifadə etmək insanın öz dünya görünüşü, əxlaqından asılıdır. Həyatda necədirsə, internetdə də özünü elə aparacaq”.

“Sosial şəbəkədə Başqasıyla Tanış Olan Qadını əri öldürmək üçün Axtarır”

“Təmiz dünya” İctimai Birliyinin sədri Mehriban Zeynalova mövzuyla əlaqədar təcrübəsində baş vermiş ailədaxili münaqişələrdən danışır. Hadisə rayonların birində baş verib.

Qadının əri evliliklərinin elə ilk həftəsində qızı evdə qoyub Rusiyaya gedir. Evdə tək qaldığından qayınanasıgil gəlin əriylə internet üzərindən danışsın deyə evə kompüter alır. “Facebook”da qeydiyyatdan keçən qız bir oğlanla tanış olur. Bir müddət danışib dərdləşirlər. Qız ərinin onu qoyub getdiyini və tək darıxdığını deyir.

Həmin oğlan da başlayır bu qıza sevgidən, eşqdən danışmağa. Beləcə, qızı ələ alır. Və bir gün qız bu oğlana görə, evdən qaçır. Təsadüfən polis onların olduqları məkanda reydlər keçirir və qız aşkarlanır. Hüquq mühafizə orqanları qızı göndərdilər bizim sığınacağa. Burada psixoloji və digər yardımları göstərmək istəsək də, qohumlarının basqısıyla qız evinə qayıtdı.

Sonra eşitdik ki, əri təcili Rusiyadan qayıdıb. Qızın ailəsi baş vermiş hadisəni oğlanın ailəsindən gizlətsə də, oğlan məsələni öyrənir və qızı öldürməklə hədələyir. Atasının evində bir müddət qalandan sonra o qız yenə evdən qaçdı. Hazırda qızın harda və kiminlə olduğu haqda heç bir məlumat yoxdu.

M. Zeynalova oxşar hadisənin yaxın vaxtlarda başqa rayonda da baş verdiyini deyir. O bildirir ki, sosial şəbəkələrdən birində başqasıyla tanış olan qadın evdən qaçıb. İndi əri onu öldürmək üçün axtarır. Və bütün kənd camaatı qadının öldürülməsini dəstəkləyir.

Təcrübəsində bu kimi hadisələrə çox rast gəlib. İnternet ondan düzgün istifadə etməyənlər üçün bir tələdir. Nəinki evli qadınlar, hətta subay qızlar da internetin qurbanına çevrilir.

Yeni tanışlar bir yolla qızın şəklini əldə edir və bundan sonra onun şəklini internetdə yayacağı ilə şantaj edib, pul tələb edənlər də var.

Sosial şəbəkələr Ailədaxili Münaqişələrə Rəvac Verir?

Psixologiya Konsultasiya Mərkəzinin (PCC) rəhbəri, psixoloq Elnur Rüstəmov deyir ki, sosial şəbəkələr ailə daxili münasibətlərin pozulmana şərait yaradır: “Ailə mövcuddursa, orda problem ola bilər, narahatçılıq da. Bu ailədən də qaynaqlana bilər, qaynaqlanmaya da. Ola bilsin ki, kişinin atası, yaxud bacısı rəhmətə getsin, içində boşluq olsun. Bunlar olan faktorlardır Məsələ ondadır ki, bu boşluqları necə doldurulur?! Bu zaman sosial şəbəkələr başlayır dırnaqarası psixoloq rolunu oynamağa.

Orda kiminləsə yazışır, söhbət edir. Biri var işgüzar söhbət, biri var mənəvi. Nəticədə emosional bağlılıq yaranır. İnsan özünü qarşı tərəfə borclu hesab edir, onun üçün yaxşı olmağa, onunla ünsiyyətdə olmağa çalışır, onsuz darıxır. Və bütün bunlar zaman keçdikcə ailə daxili münaqişələr, konfliktlər yaratmağa başlayır. Sosial şəbəkələr bu işdə insanları təhrik edir, ailə daxili münasibətlərin pozulmasına rəvac verən funksiyanın yerinə yetirir.

İnsanlar, xüsusən də ailələr diqqətli olmalı, qabaqlayıcı tədbir görmək lazımdır. Söhbət ailədən gedirsə, mövcud problemin həlli yollarından biri sosial şəbəkələrin, mobil telefonların şifrəsi olur. Bu şifrəni həyat yoldaşlarının bilməsi vacibdir. Ən azından bu tərəflər arasında məsuliyyət, güvən yaradacaq. Yox, əgər kiminsə xislətində xəyanət etmək varsa, o başqa adla sosial şəbəkədə qeydiyyatdan keçəcək və məqsədinə çatacaq.

Elə ailələr var ki, qadının ehtiyatdan 1-2 dənə də telefonu var. Kişi evə qalxanda gizlədir.

Bu ayrı bir problemdir. Ümumi problemdən danışırıqsa, ailə daxili münasibətlər şəffaf olmalıdır və tərəflərin bir-birinin qarşısında öhdəliyi olmalıdır”.

Nə Etməli?

E. Rüstəmov sosial şəbəkələrin ailə modelinə müsbət təsiri olduğunu da deyir: “Ailəvi tədbirlərin işıqlandırılması ailə daxilində münasibətlərin yaxşı olmasına şərait yarada bilər. Burada da yenə ehtiyatlı olmaq lazımdır.

Yaxud qohumlar arasında ünsiyyət saxlamaq üçün internet yaxşı vasitədir. Sosial şəbəkələrdə hədindən artıq vaxt keçirilməməli, daha çox ailə, uşaqla ünsiyyətdə olunmalıdır. Bəzən buna görə ailələrdə yuxu rejimi də pozulur. Ana uşağıyla maraqlanmalı, uşaq yatandan sonra sosial şəbəkələrdə vaxt keçirməli. Amma internetdən istifadə asılılıq vəziyyətinə keçəndən çox pis nəticələrdə olur”.

Sosial şəbəkə "Xəstəliyindən" Necə Qurtulmalı?

Sosial şəbəkələr insan həyatının ayrılmaz hissəsinə çevrilib. İndi hər üç nəfərdən azı biri gününün böyük hissəsini sosial şəbəkələrə həsr edir. Müasir dövrdə sosial şəbəkə dedikdə isə ağıla daha çox "feysbuk" (Facebook) və "twitter" (Twitter) gəlir. Dünyanın ən nüfuzlu sosial medialarından biri olan "feysbuk" 2004-cü ildə yaradılıb. Hazırda 700 milyona yaxın üzvü olan "feysbuk"un illik gəlirinin təxminən 51 milyard dollar olduğu bildirilir.

Sosial şəbəkələrdən asılılıq isə sosial-ictimai həyata təsirsiz ötüşmür. Bu gün ailələrin dağılmasında, ictimai fikrin formalaşmasında, dövlət çevrilişlərində, aksiyaların təşkilində və sairədə sosial şəbəkələrin böyük təsiri var.

Bütün dünyada olduğu kimi, Azərbaycanda da sosial şəbəkələrə maraq gündən-günə artır. Belə olan halda, ortaya bir çox suallar çıxır: sosial şəbəkələr zərərliymi?

Virtual dünya canlı ünsiyyətdə problemlər yaradırmı? Və ən əsası internet asılılığından necə qurtulmaq olar? Bu suallarla ekspertlərə müraciət etdik.

Psixoloq Dəyanət Rzayev sosial şəbəkələrin istifadəçilərdə müəyyən mənada asılılıq yaratdığını bildirdi: "İnsanda daimi tələb yaranır ki, aramsız ondan istifadə etsin, nəyəsə baxsın. Bu da çox vaxt aparır. Sosial şəbəkələrdən çox istifadə həyəcanlar, narahatlıq yarada bilər.

Olur ki, insan bir balaca vaxtı olan kimi məlumat almaq və ya ona nə yazıldığını görmək üçün sosial şəbəkəyə daxil olmaq istəyir. Bu baxımdan asılılıq yarada bilər". Psixoloq sosial şəbəkələrin bütün problemlərin səbəbkarı kimi qələmə verilməsini də düzgün saymır: "Sosial şəbəkələr insanların həyatında öz mövqeyini dərinləşdirdikcə insanlar real ünsiyyətdən uzaqlaşır və sosial şəbəkədə daha çox ünsiyyətdə olurlar.

Səmimiyyət isə daha da zəifləyir. Amma bunda tam olaraq sosial şəbəkələri də günahlandırmaq düzgün olmazdı. Axı bu sosial şəbəkələrin xeyir də var.

Bir-birindən uzaqda yaşayan insanlar da əlaqə yarada bilər. Sosial şəbəkələr, əksinə, neçə-neçə insanları ünsiyyətə cəlb edə bilər". Psixoloq sosial şəbəkələrdən zərərli vərdişlər üçün istifadənin daha çox gənclər arasında yayıldığını vurğuladı. D.Rzayev intiharların bir səbəbini də virtual ünsiyyətdə görür.

Onun fikrincə, insanın nəinki təkcə insanla, həm də təbiətlə, digər canlılarla ünsiyyəti virtual ünsiyyətdən qat-qat üstündür. Psixoloqun fikrincə, sosial şəbəkələrdən tamamilə imtina etmək də doğru olmazdı: "Bütövlükdə bu, zamanın tələbidir və bunu heç vaxt ləğv edə bilmərik.

Amma onu demək önəmlidir ki, həddən artıq vaxt aparır. Ümumiyyətlə, sosial şəbəkələrdə maksimum bir, ya iki saat oturmaq olar. Ondan artıq oturmaq düzgün deyil".

Qadın Krizis Mərkəzinin rəhbəri Mətanət Əzizova isə hesab edir ki, sosial şəbəkələr ailələrdə problemlərə səbəb olur: "Şəbəkələrin ailələrdə münafişə yaratması halları da artır.

Ailələrdə xəyanət hallarının artmasında da sosial şəbəkələrin rolu böyükdür. Bəzən də sosial şəbəkələrdə qurulan ünsiyyət xəyanət kimi dəyərləndirilərək boşanmalara səbəb olur. Ancaq sosial şəbəkələr tənha insanların həyatında danılmaz müsbət rolunu oynayır.

Bəzən şəbəkələrdə qurulan münasibətlər bu insanların tənhalığına son qoyur və ya onlar ünsiyyətə girdikləri üçün özlərini psixoloji baxımdan rahat hiss edirlər. Ona görə də bu şəbəkələri lazımsız kimi dəyərləndirmək olmaz. Sadəcə, məsələyə daha açıq gözlə və çərçivədən çıxmaq şərti ilə yanaşmaq lazımdır".

Azərbaycan İnternet Forumunun prezidenti Osman Gündüz sosial şəbəkələrə marağın sayının artmasını, internetinin inkişaf göstəricilərindən biri olduğunu deyir: "Ancaq bu sahədə neqativ hallar da az deyil. Məsələn, bu gün çoxları "Facebook"dan necə istifadə etməyi bilmir.

Sosial şəbəkədən çat kimi istifadə edənlərin sayı daha çoxdur. İnkişaf etmiş ölkələrə isə sosial şəbəkələr müzakirə, diskussiya yeridir. Hesab edirəm ki, vəziyyət getdikcə dəyişəcək və şəbəkələr sosial mövzuların diskussiya yeri olacaq. Sosial şəbəkələrin ailələrə mənfi təsirinə gəldikdə isə bu fikirlərlə razı deyiləm. Bu məsələni ümumiləşdirmənin əleyhinəyəm. Buna fərdi şəkildə yanaşmaq lazımdır.

Real həyatda da ailədə xəyanətlər olur. İnternet olmasa belə, bunu istəyən insan niyyətini reallaşdırır.

Hesab edirəm ki, sosial şəbəkələr təhlükəsiz, effektiv, əlaqəatımlı olmalıdır. Ümumilikdə isə sosial şəbəkələrin insan həyatında müsbət rolu danılmazdır. Sosial şəbəkələr ölkənin təbliğatında mühüm rol oynaya bilər. Ona görə də, bu inkişafdən kənarda qalmaq məntiqsizdir. Hər şeydən artıq istifadə fəsad verdiyi kimi, internetdə də aludə olmaq düzgün deyil. Bu həm də onların səhhəti üçün yolverilməz haldır".

Sosial şəbəkələr: gündəlik həyatın mühüm tərkib hissəsi, yoxsa vaxt itkisi?

Sosial obyektlərdən ibarət qovşaqları birləşdirən, sosial struktur olan sosial şəbəkə internetdə interaktiv, çoxlu istifadəçisi olan saytdır. İlk sosial şəbəkənin yaranması XX əsrin 90-cı illərinin ortalarına təsadüf edən "classmates.com" olsa da daha sonra 1999-cü ildə "Livejournal", 2003-cü ildə "MySpace" yaradılıb.

Son illərdə isə böyük populyarlıq qazanan, 2004-cü ildə yaradılan "Facebook" və nəhayət, 2006-cı ildə Rusiyada yaradılan "odnoklassniki" və "V kontakte" oldu.

Sosial şəbəkələr iş rejiminə necə təsir edir?

Beləliklə, sosial şəbəkələrin istifadəçilərinin sayı getdikcə artmağa başladı ki, nəticədə bu gün artıq cəmiyyətdə kompyuter oyunlarından, virtual həyatdan asılılığı olan insanlar var. Hətta yeni nəslin nümayəndələri öz həyatlarını belə internetsiz təsəvvür etməzlər. Bu gün gənclər asudə vaxtlarını kinoda, əyləncə mərkəzlərində keçirmək, bədii kitab oxumaqdansa, internetdə əylənməyi daha üstün tuturlar.

Sorğu nəticəsində müəyyən edilib ki, sosial şəbəkələrin saytlarının aktiv iştirakçılarının 40 %-i virtual əlaqəni real həyatdakı əlaqəyə bərabər hesab edirlər. Hətta Cənubi Afrikanın bütün sakinlərinin 30 %-i və Tayvan sakinlərinin 28 %-i qeyd ediblər ki, onların internet şəbəkəsində daha çox dostları var, nəinki real həyatda.

Hətta sosial şəbəkələrdən istifadə gündəlik iş rejiminə də ös təsirini göstərməyə başlayıb. Belə ki, Britaniyada firmalarda işçilərin bu cür sosial şəbəkələrdə bütün vaxtlarını keçirmələri sayəsində hər gün firmaların 263 milyondan çox dolları itirdiyi hesablanıb ki, nəticədə şirkət bu cür şəbəkələrə girişi bağlayıb. Bu isə işdən çıxanların sayının artmasına səbəb olub. Demək, bu gün insanlar sosial şəbəkədən istifadə üçün işini belə itirməyə razıdır.

Bütün dünyada olduğu kimi Azərbaycanda da sosial şəbəkələrə maraq gündən-günə artır. Bəziləri üçün sosial şəbəkə gündəlik həyatın mühüm tərkib hissəsi, digərləri üçün isə vaxt itkisi anlamına gəlir. İnsanlar müxtəlif məqsədlər üçün onlardan yararlanır. Son zamanlar istifadəçilərin sayı ilə yanaşı fəallığı da artıb və hətta bu gün ölkəmizdə də bəzi iş yerlərində gündəlik iş rejiminə mane olduğu üçün sosial şəbəkələrdən, o cümlədən Facebook-dan istifadə qadağan edilib. Bununla yanaşı, sosial şəbəkələrdən məhz iş məqsədilə faydalanların da sayı az deyil.

Uşaqların nəinki sosial şəbəkədə, internetdə informasiya təhlükəsizliyinin qorunması ilə bağlı təhlükələr var

Ümumiyyətlə, bu gün sosial şəbəkələrdən istifadəyə münasibət fərqlidir. Multimedia Mərkəzinin direktoru Osman Gündüz bildirdi ki, sosial şəbəkələrə yanaşması müsbətdir:

"Sosial şəbəkənin sayının, insanların ona marağının artması Azərbaycan internetinin inkişaf göstəricilərindən biridir. İnternet istifadəçilərinin sayı artdıqca, onların internetdə olan müxtəlif sahələrə, o cümlədən, sosial şəbəkələrə münasibəti artır.

Burada müxtəlif qruplar yaranır, müxtəlif maraqları olan insanlar toplaşır və müəyyən məsələlərin müzakirəsi,

informasiya mübadiləsi, xəbər alınması və s. üçün istifadə edilir ki, bu da normaldır. İnsanlar bizdə sosial şəbəkələrə daha çox, xəbər mənbəyi kimi baxırlar. Halbuki başqa ölkələrə baxsaq, sosial şəbəkələr xəbər mənbəyi olaraq o qədər də yüksək göstərici deyil. Eyni zamanda, burada da ictimai-siyasi hadisələrin müzakirəsi daha qabarıqdır. Bu da təbiidir və normaldır".

Sosial şəbəkələrin ailələrə mənfi təsirinə gəldikdə isə O.Gündüz bununla razılaşmadığını deyir:

"Mən əslində bu fikirlərlə razı deyiləm. Çünki bu, mində, milyonda bir ola bilər. Real dünyada bu necədirsə, virtual həyatda da belədir. Virtual dünya, sosial şəbəkə real dünyanın bir inikasıdır. Ola bilər ki, burada müəyyən kənara çıxmalar da ola bilər, amma bu, ümumi gedişata pis qiymət vermək üçün düzgün deyil. Sadəcə, yeniyetmələrlə, azyaşlı uşaqlarla bağlı belə bir əsas ola bilər. Yəni, uşaqların nəinki sosial şəbəkədə, internetdə informasiya təhlükəsizliyinin qorunması ilə bağlı təhlükələr var. Məhz bu istiqamətdə, yəni, uşaqların təhlükəsizliyinin qorunması ilə bağlı məsələyə diqqət yetirilməsi, müzakirəyə çıxarılması, onların qorunması üçün müəyyən tədbirlərin həyata keçirilməsi vacibdir".

Evlü ailələr, cütlər üçün vaxtının böyük bir hissəsini sosial şəbəkələrdə keçirmək təhlükəlidir

Sosioloq Əbülfəz Süleymanovun sözlərinə görə, son zamanlar sosial şəbəkələrlə bağlı tədqiqatlar onu göstərir ki, bu, həqiqətən də bəzi ailələrin dağılmasına gətirib çıxarır: "Çünki sosial şəbəkələrə aludə olan gənc qadınlar, kişilər bəzi hallarda öz ailələrini unuda, oradakı müvəqqəti, hətta virtual sevginin qurbanına çevrilə bilərlər. Bir müddət sonra onlar necə böyük səhvə yol verdiklərini başa düşürlər.

Mən özüm də bəzən sosial şəbəkələrdən istifadə edirəm. Hətta tələbəm məndən, onu dostluğa qəbul etməmi istəyir və mən ona deyirəm ki, sənin evdə körpən var. Sən mənə danışmağa vaxt ayırsan, ona kim baxacaq? Görürsən ki, gənc qadıncı, körpə uşağı var, amma vaxtının böyük bir hissəsini sosial şəbəkədə keçirir. Yəni, bir xəstəlik kimi aludəçilik meydana gəlib. Bu tendensiya özü də təhlükəlidir".

Sosioloq onu da vurğuladı ki, ümumiyyətlə, sosial şəbəkədən insanlar informasiya almaq məqsədilə istifadə edə bilər. Yaxud, uzun müddət görə bilmədiyi bir dostundan hal-əhval tutmaq üçün istifadə edə bilər, amma vaxtının böyük bir hissəsini ona ayırmaq, ailəsini bir kənara qoyub onu unutmamaq, bəzi hallarda orada təsadüfi tanışlıq nəticəsində virtual bir sevgi yaşamaq, xüsusilə, evli insanlar üçün çox təhlükəli tendensiyadır:

"Amma eyni zamanda gənclər var ki, internet vasitəsilə evlənilirlər, bunlar arasında bizim dostlarımız da var və xoşbəxt dirlər. Yəni, bunu ümumiləşdirmək doğru deyil ki, internet vasitəsilə evliliklərin çox mənfi təsirləri var. Müsbət rəqəmlər, faktlar da var. Sadəcə, evli ailələr, cütlər üçün vaxtının böyük bir hissəsini sosial şəbəkələrdə keçirmək təhlükəlidir".

Sosial şəbəkədən istifadə nəticəsində ailənin dağılması kimi halların dünyanın bir çox yerlərində, o cümlədən, Rusiya, Türkiyə və digər ölkələrdə də olduğunu deyən Ə.Süleymanovun sözlərinə görə, son zamanlar bizdə də Facebook istifadəçilərinin sayı çoxalıb ki, burada ev xanımları, ailəli kişilər də var:

"Təbii ki, bu tendensiya bizdə də özünü biruzə verəcək. Bunun qarşısını almaq isə, elmi və maarifləndirici üsullarla mümkündür".

Mənbələr

1. Mətndəki mənbələrdən istifadə edin.
2. Redaktə növü: Baxış.
3. Təhlil üçün mənbələri təsnif edin.